

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1937-38

DRAMA

15 BRANISLAV NUŠIČ:
POKOJNIK

GLEDALIŠKI LIST
NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI
1937/38 DRAMA Štev 15

BRANISLAV NUŠIČ:

POKOJNIK

PREMIERA 23. MARCA 1938

»V jetniški celici? In zakaj? Mar zato, ker zahtevam, naj mi vrnejo razbojniki ugrabljeno čast, moje delo in premoženje? Ali sem zato morda agent anarhističnih celic, ker hočem razkrinkati vas, roparje in razbojnike? Ali pomeni to za vas razdiranje družbe in družbenega reda? Mar so perverzne žene, lažni prijatelji, razbojniki na univerzi, tatovi tujega premoženja in krivoprisežniki tisti stebri, na katerih sloni ves ta vaš družbeni red?« Te besede »pokojnika« so nedvomno osrednje besede te komedije, s katero se je pokojni B. Nušič poslovil od sveta. Gotovo ne veselo slovo tega vodilnega humorista in dovtipneža, ki je več kot trideset let s šalami in smehom govoril svojemu narodu bridke in najtrše resnice o njegovih pomanjkljivostih, napakah in grehah. Za slovo mu je povedal ta svoj dolgo zatajevani obup, ki velja domačemu življenju in današnjemu svetu sploh.

Svet je propal in pokvarjen. V njem uspevajo samo brezobzirni, ničvredni, tisti, ki se jim ne gabijo nobena sredstva, tisti, ki nimajo

pomislekov, ljudje, ki vedo, da je morala eno, življenje pa nekaj drugega. Človek, ki mu je morala življenje, je obsojen, kajti nevaren je temu vesoljnemu »življenju«, ki je vse nekaj drugega kakor morala.

»Pokojniku« se pozna dvoje stvari: neugnana volja, povedati svojo zadnjo besedo in resnico in naglica, nestrpnost, s katero je hotela ta zadnja izpoved na dan. Nušiču se je mudilo in hotel je biti iskren do kraja. Odtod siloviti vzpon zadnjega dejanja v »Pokojniku«, ki vsebuje morda največje in najstrašnejše prizore, kar jih je kedaj napisal, a odtod tudi nestrpnost v oblikovanju prvega dela komedije, ki je zgrajen bežno, razmišljeno, in kakor v neučakani misli na zadnje dejanje. To mu je bilo predvsem treba povedati; treba se je bilo posloviti.

J. Vidmar.

Nušičeva dela

uprizorjena v Narodnem gledališču v Ljubljani

- Sezona 1918/19: »Svet«, v prevodu Cv. Golarja.
„ 1919/20: »Protekcija«, v prevodu Fr. Govekarja.
„ 1920/21: »Navaden človek«, v prevodu Fr. Govekarja.
„ 1921/22: »Svet«, v prevodu Cv. Golarja.
„ 1922/23: »Knez iz Semberije«, v prevodu J. Westra.
„ 1924/25: »Sumljiva oseba«, v prevodu J. Vidmarja.
„ »Narodni poslanec«, v prevodu Fr. Govekarja.
„ 1932/33: »Gospa ministrica«, v prevodu Fr. Albrechta.
„ 1933/34: »Beograd nekdanj in sedaj«, v prevodu Frana Albrechta.
„ 1934/35: »Zalujoči ostali«, v prevodu J. Vidmarja.
„ 1935/36: »Pot okoli sveta«, v prevodu Fr. Govekarja.
„ 1936/37: »Dr.«, v prevodu Dr. Dornika.
„ 1937/38: »Pokojnik«, v prevodu C. Debevca.

Pred premiero Nušičeve komedije »Pokojnik«

Razgovor z režiserjem Cirilom Debevcem.

— Naše občinstvo, ki pozna miselno in slogovno orientacijo režiserjev v drami, je presenečeno, ko čita, da režiraš prvič na našem odru Nušičevo komedijo. Upravičeno se bo vprašalo: Od kdaj pa ima Debevec smisel za igre popolnoma zabavnega značaja kot jih piše Nušič? Ali pa vsebuje tale komedija nemara kake svetovnonazorne, etične ali moralne konflikte, ki smo jih vajeni videti izoblikovane in podčrtane v Debevčevih režijah? Katera domneva je prava?

— S »Pokojnikom« je napisal Nušič delo, v katerem se je kakor v neki usodni slutnji utrnila iz njega njegova resnična vrednota, dozorela je do tistega zrelega spoznanja, ki ga daje smrtna slutnja, tirjajoča od človeka zadnji vzpon moči in podvig duha.

— V čem se razlikuje »Pokojnik« od drugih Nušičevih del?

— Zanimivo je, da je pričel svoje ordrske delo s »Sumljivo osebo«, igro, ki je bila napisana povsem pod vplivom Gogolja, toda to osnovno napako, da ga je kopirala idejno in oblikovno — seveda ga še zdaleka ni dosegla —; v njej sta bili Nušičeva pisateljska osebnost in svojstvenost komaj naznačeni in zato medli. Tekom let pa se je razvijala in razvila v njegov slog, tako da je njegovo zadnje delo zopet gogolijada — toda tokrat v najboljšem smislu besede: Gogoljevski sta miselna zasnova in dramaturška ekspozicija, oblikovno pa je ostal pisatelj zvest svojemu lahkotnemu slogu, ki se očituje tudi v lagodni vsakdanji govorici, nušičevskih frazah, splošni karakterizaciji oseb, ki so si v posameznih igrah včasih malodane slične, nekake skice značajev; v tej igri pa so se razvile iz skiciranih tipov že v simbole.

— V čem je jedro igre in glavno dejanje?

— Vsebinsko nam predoči človeka, ki velja (radi udarcev usode, — pregnala ga je iz njegovega življenjskega okolja in delokroga, —) za pokojnika. Ko se kot tak pojavi sredi svojcev se družba njegovi vrnitvi v življenje upre, ter ga nagonsko in raz-

umsko iz preračunljivosti izloči iz svoje sredine. Skoraj pošastno se dojmi človeka mrtvaški ples svojte, ki »pokojnika« uniči, stare in potepta, ter mu kratkomalo vzame pravico do življenja. »Pokojnik«, pošten, blagoroden toda pasiven značaj je simbol današnji dan redkega človeka in pozitivnih človeških vrednot sploh, ki se v prevladajočem kaosu, korupcije, nasilja in premoči utapljaajo, ker ne zmorejo več odpora. V tem načinu tolmačenja idejnega jedra leži vsa teža Nušičevega dela in kdor gleda nanj drugače, ga ni doumel v najglobljem bistvu. Glede na svetovno literaturo, ki jo poznam, smelo trdim, da ima ta igra evropski format, ker je najznačilnejša komedija človeškega cinizma in ima občéčloveško veljavo. Način, kako žre hijena — družba poštenjaka in kako zmaga nad njim korupcija, je porazna slika današnjega sveta. Motiv vrnitve »pokojnika« vzbuja asocijacije na različne vrnitve, ki jih obravnava vojno leposlovstvo: boj izkoreninjenecv z družbo, ki jim odreka pravico do življenja vsebuje veliko tragiko. V Nušičevi satiri pa zadobi naravnost pošasten učinek, med smehom nam zastaja dih in nas obhaja groza nad strahoto dogodkov. Višek učinka pa doseže igra v tretjem dejanju z Maričevó obtožbo in žigosanjem današnje družbe.

Njeni glavni predstavniki so poleg pokojnika še: tip parvenija, ki je pridobil z goljufijo tuje premoženje, človek brez značaja, cinik in lahkoživec, ki mu je morala zakonskega življenja brezpomembna beseda, primer nepoštenjaka v malem, ki ima vedno smolo in nikoli ne uspe, tip učenjaka, ki živi in napravi kariero na račun svojega prijatelja in njemu ukradenega dela in po svoji mehkobi in nesebičnosti sijajno označena oseba emigranta. Zanimivo je dejstvo, da niti Nušič, niti naš Cankar nista v vseh svojih igrah ustvarila niti ene pomembne ženske podobe. Pokojnikova žena je povprečna, bogata meščanka brez čustvene vsebine in brez moralnih vrednot, druga nastopajoča ženska oseba je površna moderna goska, tretja pa tip stare samice z različnimi neizživljenimi kompleksi.

— Delo je v izvorniku nekoliko obsežno — ali si ga zaradi tega skrajšal?

— Da, črtal sem nekaj dolgoveznosti in lokalizmov ter sem izluščil iz celote predvsem tiste bistvene prizore, ki dajejo delu misel-

ni poudarek in osnovni ton, tako da je dobilo značaj občečloveške in ne samo lokalne slike.«

*

Po daljšem bolezenskem dopustu bo nastopila v tej komediji tudi ga. Mihaela Šaričeva. V zvezi s tem njenim nastopom sem ji dejala med skušnjo:

— Občinstvo bo presenečeno videti te v majhni vlogi tete Agnje; kaj praviš ti k temu, ga. Mihaela?

— Verjamem, da se bo marsikomu čudno zdelo, toda jaz sama ne vidim v tem nič napačnega, naj gledam na to kakorkoli: s stališča gledališke umetnosti sploh ali avtorja ali sebe same. — Glede na gledališko umetnost se strinjam z mnenjem tistih, ki trdijo, da je v dobrem delu najmanjša vloga ne samo vredna, temveč celo potrebna igralca (kar je v najvišji meri izvajal Stanislavski). — Glede na avtorja se mi zdi, da zasluži tako upoštevanje prav to Nušičevo delo, s katerim je presegel vse svoje prejšnje stvaritve. Vloga tete Agnje bi se lahko zdela na prvi pogled nevažna, jaz pa imam občutek, da se je avtor prav zavestno ponorčeval iz enega izmed kompleksov«, ki jih današnja družba in umetnost tako zelo cenita, ki pa so kakor v življenju, tako tudi v resni umetnosti samo člani verige v celotni človeški problematiki. — Kar se pa končno mene tiče, lahko rečem v dveh besedah, da sem »na zunaj in na znotraj« (če smem tako reči) prerastla celo vrsto mladostnih vlog, ki jih brez obžalovanja prepuščam mlajšim naslednicam. Sama pa čakam tistih nalog, za katere me usposabljuje moja leta in dozorele sposobnosti, ki so me privedle do spoznanja, da moram svojo umetniško silo preliti v skupno oblikovanje podobe takega gledališča kot ga nosim v srcu: vsak posameznik del celote, ki služi resničnim umetniškim smotrom.«

M. S-eva.

Odlomek iz „Pokojnika“

Marić: Križ božji, ali je sploh mogoče vse to, kar slišim? Ali ste res izrekli vse to, kar sem slišal? Saj je nemogoče zamisliti si, da bi bilo toliko nepoštenja pri tako malem

številu ljudi! ... Ljudi, da! Prav sem povedal! Kajt: navsezadnje, vsakdo od vas je vendarle človek, in vsakdo od vas ima v sebi vsaj trohico človečnosti.

Blagojević: Jasno, da jo ima. Pokazal vam bom, prepričal vas bom, da imamo to človečnost, in pokazal vam bom, kako sem celo v takem trenutku pazil na svoje sorodniške obveznosti. (Potegne iz žepa potni list.) Tule, glejte gospod, sem vam pripravil vidiran potni list za Nemčijo in za druge države. Po tem potnem listu se pišete vi Adolf Schwarz, ker pod svojim imenom ne bi mogli več preko meje. Na potnem listu je vaša slika. (Mu izroči potni list.)

Marić: (zadet) Potni list ...? Čemu potni list?

Blagojević: Da se lahko nemoteno in pravočasno umaknete iz države.

Marić: Umaknem? (Zgrabi potni list.) Dajte ga! Dajte mi ta dragoceni dokument! (Ga strpa hitro v žep.) To je največji pismeni dokaz vašega lopovstva! Tega dokumenta ne dobite nazaj! Za ceno svoje glave vam tega dokumenta ne dam!

Blagojević: Saj ga tudi ne zahtevam. Le shranite ga, saj vam bo še potreben, ko boste sklepali, ali bi rajši deset ali petnajst let presedeli pod tujim imenom v kakšnem prijetnem nemškem ali holandskem ali, če hočete, švedskem mestecu, ali pa pod svojim imenom osamljeni in neopaženi v kakšni jetniški celici — takrat boste že pogruntali vrednost tega potnega lista!

Marić: V jetniški celici? Kaj pa bi delal tam? In zakaj? Mar zato, ker zahtevam, da mi vrnejo razbojniki ugrabljeno čast, moje delo in premoženje? In zato morda, zato sem agent anarhističnih celic, ker hočem razkrinkati vas, roparje in razbojnike?! Mar pomeni za vas to razdiranje družbe in družabnega reda? Mar so perverzne žene, lažni prijatelji, razbojniki na univerzi, tatovi tujega premoženja in krivoprisežniki, mar so to tisti stebri, na katerih sloni ves ta vaš družabni red?

Mar zato tisti, ki zahteva, da mu vrnejo ugrabljeno moralno in materialno premoženje, mar je tisti zato že razdiralni element? O, vi bedni ničvredneži, ki ne zaslužite niti, da bi vam pošten človek pljunil v obraz!

Blagojević: Dovolili smo vam, da ste povedali vse, kar ste hoteli povedati, in tudi slišali ste že vse, kar vam je bilo potrebno slišati. Zdaj je potrebno samo še, da se prepričate, da vse to ni samo prazen razgovor. (Pozvoni. Pavza. Nema tišina.)

Zofija: (se pojavi)

Blagojević: Zofija, kdo čaka zunaj?

Zofija: Zunaj pred vrati je neki gospod s policije. Na dvorišču pa sta dva žandarja.

Blagojević: Recite temu gospodu, naj vstopi.

Marić: (gleda prepadeno vse po vrsti) Torej je vse to res? Je vse to res? (Vsi molčijo.) Govorite, za boga! Ali je vse to res? Gospod Spasoje, gospod Protić, gospod Novaković, gospod Anta, govorite! Govorite! Ali je vse to res? (Vsi molčijo.) Jaz moram v ječo, v ječo, ali v izgnanstvo, da bi vi na mojem delu mogli živeti! Je tako? ... Je tako? (Jih pogleda po vrsti, toda oni ne dvignejo svojih oči. Z grenkobo in bolečino:) O, koliko nepoštenja in kako malo hrabrosti! Kaj ni nikogar, nikogar, ki bi se upal reči, ali je vse to res, ali je vse to res?

Agent: (vstopi, Blagojeviću) Oprostite prosim, prihajam službeno.

Blagojević: K meni?

Agent: Izvedeli smo, da je ta trenotek tu v vaši hiši oseba, ki jo po vsej prestolnici zasledujejo. Razen vas in gospoda (pokaže na Novakovića), ki ga osebno poznam, prosim vso ostalo gospodo, da se legitimira. (Anti) Vašo legitimacijo, gospod.

Anta: (zmedeno brska po žepih) Jaz ... namreč ... je nimam pri sebi.

Blagojević: To je moj sorodnik. Jaz jamčim zanj.

- Agent:* (Protiću) Gospod?
- Protić:* (je že pripravil knjižico in mu jo da)
- Blagojević:* Gospod je moj zet. Profesor univerze.
- Agent:* (vrne Protiću knjižico) Hvala. (Se obrne k Mariću) Vaša legitimacija? (Splošna napetost)
- Marić:* (trenotek mučne borbe in zatajevanja) Koga pa prav za prav iščete?
- Agent:* Bivšega inženirja Pavleta Marića.
- Marić:* (razburjen) Pavleta Marića...?
- Agent:* Prosim vašo legitimacijo.
- Marić:* (skrušen in zlomljen, malodušno in resignirano potegne iz žepa Schwarzov potni list in mu ga da) Jaz sem Adolf Schwarz. (Splošno diskretno izmenjavanje pogledov.)
- Blagojević:* (zgrabi brž situacijo) Gospod Schwarz je član uprave podjetja Ilirije in v zadevah te družbe potuje še danes, to se pravi zdaj (pogleda na uro) s prvim vlakom na Nemško in morda še delj. Kakor vidite, je v potnem listu že vizum.
- Marić:* (vzame od agenta potni list) Da. Jaz potujem. S prvim vlakom. Ob enajstih in deset.
- Blagojević:* (Mariću) Potrebne instrukcije ste dobili, zdaj morate pohiteti, da ne zamudite vlaka.
- Marić:* (s prezirom) Pohitel bom. Brez skrbi, ne bom ga zamudil. (Jih pogleda še enkrat vse po vrsti) Da, da, pohitel bom, saj grem, že grem. (Odide.)
- Agent:* (Blagojeviću) Je moj posel končan?
- Blagojević:* Ne, še ne. Prosil bi vas še za eno uslugo. Spodaj je moj voz. Sedite vanj in pojdite hitro na kolodvor. Do vlaka je samo še pet, šest minut. Prepričajte se osebno, ali bo ta gospod res odpotoval.
- Agent:* Prosim. (Odide.)

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Zupančič. Urednik: Josip Vidmar. Za upravo: Karel Mahkota. Tiskarno: Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.

POKOJNIK

Spisal: Branislav Nušič.

Komedija v treh dejanjih s predigro.
Prevedel: C. Debevec.

Režiser: C. Debevec.

Pavle Marič	Kralj
Milan Novakovič	Drenovec
Spasoje Blagojevič	Cesar
Gospod Djurič	Skrbinšek
Ljubomir Protič	Jan
Anta	Daneš
Mladen Djakovič	Potokar
Mile	Sancin
Aljoša	Sever

Rina	M Danilova
Vukica	V. Juvanova
Aginja	Šaričeva
Marija } sobarice {	Rakarjeva
Ana }	J. Boltarjeva
Zofija	Slavčeva
Prvi agent } pol. agenti {	Plut
Drugi agent }	Presetnik

Tri dejanja se godijo isto leta po predigri.

Vse toalete ge. Mire Danilove je izdelal modni atelje „Vera“ Ljubljana, Klobuki. Blago dobavila tvrdka I. Avšič, Prešernova ul. 3 in A. E. Skaberne, Mestni trg. Krzno: L. Rot, Mestni trg. Klobuki: J. Možina, Igriška ulica.

Blagajna se odpre ob pol 20.

Začete ob 20.

Konec ob 23.

UMLA

Reinhold E. Debes

1911

1. W. Debes	1. W. Debes
2. W. Debes	2. W. Debes
3. W. Debes	3. W. Debes
4. W. Debes	4. W. Debes
5. W. Debes	5. W. Debes
6. W. Debes	6. W. Debes
7. W. Debes	7. W. Debes
8. W. Debes	8. W. Debes
9. W. Debes	9. W. Debes
10. W. Debes	10. W. Debes

Reinhold E. Debes

1911